

Körfez'de Katar Krizi Sonucu Bölgesel Ayrışma ve ABD'nin Bölgesel Vizyon Eksiklikleri

Katar krizi ilk oluştuğunda Başkan Trump'ın Mısır ve Suudi Arabistan'a destekleyici bir tutumu varken, şimdi ise Mısır'a verilen desteğin azaltılması söz konusu olmuştur. Trump yönetimi İran'a karşı da daha katı bir tutum sergilemektedir. Trump'ın Suudi Arabistan'a yaptığı ziyaret sırasında, Katar karşıtı cepheye verdiği mesajlar (kılıç dansı dâhil), krizin tetiklenmesine fırsat vermiştir.

Ali Oğuz DİRİÖZ

Geçmişte siyasi ve ekonomik istikrar bölgesi olan Körfez Arap İşbirliği Konseyi'nin (KİK) geleceği, son yaşananlarla belirsizleşmiştir. Türkiye gibi, hem Katar hem de Suudi Arabistan'la ilişkilerine önem veren ülkeler için bu ayrışma sakıncalıdır. Bölge istikrarına tehdit oluşturan bu kriz, Filistin açısından da istenmeyen bir durum yaratmasının yanı sıra, Suriye'deki muhalefete giden desteğin bölünme riskini artırmıştır.

Bu krizin ilk habercisi 2014'te su yüzüne çıkan bölgesel güç rekabeti ve Katar'ın çok yönlü dış politikasının KİK'in lideri konumundaki Suudi Arabistan'ınkiyle ayrışmasıdır. Nitekim, 2014'te yaşanan büyükelçi çekme krizinin başlıca nedenlerinden biri bu ayrışmadır. 2014'de diplomatik krizle sınırlı kalan gerginlik, 2017'de Katar'a karşı bir abluka rejimine dönüşmüştür. Krizin büyümesinde ABD'den gelen farklı sinyallerin ve Trump yönetiminin bölgesel vizyon eksikliğinin rolünün olduğu söylenebilir. Bu durum, bölge istikrarı bakımından istenmeyen bir ayrışmaya yol açmıştır.

Olayın Özeti

2014'te yaşanan Katar'dan büyükelçi çekme krizi, Arap Baharı'nın sonrasında Suudi Arabistan, Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile sınırlı kalmıştır. Haziran 2017'de ise, uzun süredir devam etmekte olan Suudi Arabistan ve Katar arası gizli çekişme ciddi bir krize dönüşmüştür. Bu son krizde KİK içi ve dışı ülkelerden Katar'a karşı sınır ve hava sahası kapamalar gibi çeşitli ekonomik ve siyasi yaptırımlar uygulanmıştır. Bu sefer sadece diplomatlar değil, vatandaşların da sınır dışı edilmesi gibi az rastlanır bir durum ortaya çıkmıştır.

2017'deki kriz bir siber saldırıyla tetiklenmiştir. Suudi Arabistan, Bahreyn, BAE, Mısır, Maldivler, Yemen yönetimi (Suudi Arabistan'da konuşlanmış) ve Libya Tobruk yönetimi, Haziran 2017 itibariyle

Katar'dan büyükelçilerini çekmiş ve Katarlı diplomatların ülkeyi terk etmeleri için 48 saat süre vermiştir. Kendi ülkelerindeki Katar vatandaşlarının da ülkeyi terk etmeleri için 14 gün müddet tanınmıştır. Mısır, Katar'da çalışan vatandaşlarına misilleme yapılmasını diye, ablukaya destek olmasına karşın vatandaşlara yönelik daha ılımlı davranmıştır. Ürdün ise ağır yaptırımlardan ziyade diplomatik temsil seviyesini büyükelçi düzeyinden düşürmeyi tercih etmiştir. Nijer, Gabon gibi bazı Afrika ülkelerinden de benzer adımlar gelmiştir. Bazı futbol takımlarının formalarında bulunan "Qatar Airways" ilanları yüzünden çeşitli sıkıntılar yaşanmıştır. 2014 ile 2017 krizleri arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır; son krizde Katar'a karşı ağır siyasi, ekonomik yaptırım ve izolasyonlar söz konusu edilmiştir.

Krizin Büyümesini Elverişli Kılan Koşullar:

Katar'ın diğer Körfez ülkelerinden ayrışan dış politikası (özellikle İran konusunda), Müslüman Kardeşler'e farklı yaklaşımlar, *Al Jazeera* televizyonunun 'kışkırtıcı' yayınları, BAE'nin bölgesel ekonomik merkez olma hususunda Katar'la rekabeti ve ABD'nin konuyla ilgili çelişkili tutumu, krize yol açan başlıca faktörlerdir. Tabiatıyla Katar'a karşı tutum alan ülkelerin gerekçeleri arasında farklılıklar görülmektedir (Suudi Arabistan, İran nedeniyle. Mısır, Müslüman Kardeşler nedeniyle. BAE, ekonomik rekabet nedeniyle).

Katar'ın diğer Körfez ülkelerinden ayrışan dış politikası (özellikle İran konusunda)

Katar nüfus ve yüzölçüm bakımından KİK'deki en küçük ülkelerden biridir, 2015'te nüfus 2.235.355 olmasına karşın hâlâ KİK ülkeleri arasında Bahreyn'den sonra ikinci en az nüfusa sahip ülkedir (World Bank Data) ve nüfusun çoğu Katar vatandaşı değildir.

Petrol İhrac Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) üyesi Katar, bölge ülkelerinden farklı olarak gelirinin çoğunu petrole ilaveten doğalgazdan karşılamaktadır. Bilhassa sıvılaştırılmış doğalgaz yani LNG bakımından Katar dünya lideridir (IGA). Katar'ın LNG ihracatının çoğu Uzakdoğu'ya yöneliktir. Dolayısıyla doğalgaz açısından Rusya ve İran'la, farklı rekabetleri de olmasına karşın, çıkarları da örtüşmektedir.

Katar'ı diğer KİK ülkelerinden ayıran dış politikasındaki önemli faktörlerden birisi olan İran'la iyi komşuluk ilişkilerine önem vermesinde etkili bir faktör Katar ile İran'ın doğalgaz sahalarının, denizin altında komşu olmalarıdır. Bu durum, Katar'ın İran ile ilişkilerine daha temkinli yaklaşmasının başlıca nedenidir. Diğer bir nedeni de Katar'da Şii nüfus bulunmasıdır. Ayrıca Katar, LNG ve petrol ihracatı bakımından Hürmüz Boğazına bağımlı olmasından dolayı İran ile ilişkilerinin iyi komşuluk seviyesinde devam etmesini arzulamaktadır. Katar'ın kara yoluyla tek komşusu Suudi Arabistan'a lojistik ve gıda gibi birçok sevkiyat için bağımlı olmasına rağmen, deniz yoluyla İran'la komşudur. Hürmüz Boğazının kapanması durumunda savunmasız olan Katar, bu stratejik geçişin açık kalmasına önem vermektedir.

Mevcut krizden etkilenen diğer bir faktör Yemen'deki krizdir. Katar, Şii Husi milislere karşı Suudi liderliğindeki koalisyonla destek vermiş olsa da, mevcut kriz sonucu Yemen hükümeti de Katar'la ilişkilerini kesmiştir.

Müslüman Kardeşler'e farklı yaklaşımlar

Başka önemli ayrışma noktası, Katar'ın Müslüman Kardeşler örgütüne (İhvan) ve Filistin'de benzer ideolojik kökeni paylaşan Hamas'a verdiği destektir. Özellikle Mısır, bu destekten rahatsızlık duymaktadır. Bu yüzden Katar birçok bölge ülkesinin tepkisini çekmiş ve terör finansörü olmakla suçlanmıştır. Nisan ayında Irak'da bir av partisi sırasında rehin alınan Katarlıların serbest bırakılmaları için *el-Kaide* uzantılarına ve bazı İranlı milislere fidye ödediği iddia edilmiştir ve bu durum terör finansmanına kanıt olarak gösterilmiştir. Ancak benzer suçlamalar bölgedeki diğer ülkelere de yöneltilmektedir. Nitekim, karşı hamle olarak, Katar süratle ABD ile doğrudan terör finansmanı bakımından ikili bir mutabakata varıp ABD donanmasıyla askerî bir tatbikat gerçekleştirmiş ve 12 milyar dolarlık askerî ekipman anlaşması yapmıştır

Al Jazeera televizyonu

Katar merkezli *Al Jazeera* televizyonunun diğer Arap rejimlerini eleştiren yayınları, rahatsızlık yaratmakta ve bu bağlamda Katar rejiminin, *Al Jazeera* televizyonunca neredeyse hiç eleştirilmediği vurgulamaktadırlar. Katar'ın *Al Jazeera* medya gücüne karşın rakiplerinin de özellikle *Al Arabia* sayesinde benzer güce sahip olduğu unutulmamalıdır.

BAE'nin Katar'la olan bölgesel rekabeti

Bu kriz öncesinde net doğalgaz ithalatçısı konumundaki BAE sivil nükleer güç geliştirdiğinden Katar'a kendi elektrik tüketimi açısından daha az bağımlı olacaktır ve Katar'a karşı daha rahat cephe alabilecektir. Nitekim Katar, krize rağmen BAE'ye yönelik doğalgaz sevkiyatını durdurmamıştır.

Ayrıca, Katar'ın hem Abu Dhabi ve Dubai hem de Manama ile bölgedeki ekonomik ve finans merkezi olma yarışında bulunması, Katar'ın ekonomik rakip olarak görülmesinin başlıca sebeplerindedir.

ABD'nin çelişkili tutumu

Katar krizinin bu kadar keskin ve uzamış olmasının en önemli faktörlerden biri ABD'nin çelişkili davranışlarıdır.

ABD iç siyasetinde görülmemiş bir ayrışma ve belirsizlik ortamı yaşanmaktadır. Buna ilaveten, her fırsatta İslam ile terör benzetmesini yapan Başkan Trump, Virginia'da gerçekleşen ırkçı şiddet ve terör saldırılarından sonra olaya 'terör' demeyip 'her iki tarafın' hatalı olduğunu söylemesi, ABD'nin temel değer yargılarına karşı güven sarsmaktadır. Diğer yandan, Katar krizi ilk oluştuğunda Başkan Trump'ın Mısır ve Suudi Arabistan'a destekleyici bir tutumu varken, şimdi ise Mısır'a verilen desteğin azaltılması söz konusu olmuştur. Trump yönetimi İran'a karşı da daha katı bir tutum sergilemektedir. Trump'ın Suudi Arabistan'a yaptığı ziyaret sırasında, Katar karşısı cepheye verdiği mesajlar (kılıç dansı dâhil), krizin tetiklenmesine fırsat vermiştir. Ancak bu durum ABD'deki yerleşik düzenin çok arzu etmediği bir durumdur, çünkü esas İran'a baskı artırılması hedeflenmekteyken KİK'deki ayrışma İran'ın lehine bir durum olacaktır.

Başkan Trump açıkça "Katar'ı diğer müttefikler suçladı" demiş ve başlangıçta yaptırımları destekleyen bir tutum sergilemiştir. ABD Dışişleri Bakanı Rex

Tillerson'un, ortalığın sakinleşmesine yönelik çağrıda bulunmasından birkaç saat sonra, Başkan Trump'ın ters düşen bir tweet atması dikkat çekmiştir. Daha sonra, ABD Dışişleri Bakanlığı, Katar'ı suçlayan ülkelerin, suçlamalar hakkında kanıt sunmadıklarını belirtmiş ve tarafları yapıcı diyaloga teşvik etmiştir (State Department Press Briefing, 20 Haziran 2017). Son olarak, ABD ile Katar askerî teknoloji ve güvenlik alanında ikili anlaşmalara imza atarak, önemli bir hamlede bulunmuştur.

Katar hâlihazırda ABD'nin bölgedeki önemli bir müttefiki konumundadır ve yaklaşık 10.000 askerin bulunduğu Amerikan üssü, ABD'nin bölgedeki en önemli üslerden biridir.

ABD'nin bu kriz sürecinde çelişkili açıklamaları, Trump'ın ziyareti sırasında Suudilerle yapılan silah satış anlaşması ve hemen sonrası Katar'ın ABD'den F-16 uçakları ve gemiler satın alması, Trump'ın silah satmak amacıyla bölgeyi bilinçli olarak kışkırttığı suçlamalarına sebep olmuştur.

Amerika'nın *Al Jazeera*'yi susturma taleplerini basın özgürlüğüne karşı bir adım olarak değerlendirmesi de, Başkan Trump'un basını düşman olarak gördüğü hesaba katıldığında, çelişki oluşturmaktadır.

Katar Krizinin Türkiye'ye Yansımaları

Türkiye'nin Katar ve diğer KİK ülkeleriyle ilişkileri genelde yoğun ekonomik işbirliği içerisinde olmuştur. Son krizde Türkiye'nin Katar'a vermiş olduğu destek kritik bir zamanda gelmiştir. Katar'da Türk Silahlı Kuvvetleri üs kurmaktadır. Üs kurma kararı birkaç yıl önce alınmış olmasına karşın, TBMM'den süratle geçmesi ve Türkiye'den hızla giden birliklerin Katar'a ulaşması, somut desteğin göstergesidir. Bu üssün kapatılması talebi, Türkiye ve Katar'ın egemenliğini rencide edecek şekilde Katar'a sunulan 13 maddelik şartlar listesinde yer almıştır. Diğer yandan, Türkiye, resmî açıklamalarında iki tarafı uzlaşmaya teşvik etmiş ve Kuveyt'in arabuluculuk gayretlerini desteklemiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Suudi Arabistan ve diğer bölge ülkelerine gerçekleştirdiği ziyaretlerdeki başlıca gündem, krizin aşılması yönünde olmuştur.

Katar dünyada önemli bir doğalgaz ve petrol ihracatçısıdır ve buna ilaveten Türkiye'de *Digitürk* ve QNB Finansbank gibi önemli yatırımları bulunmaktadır. Her iki ülke de çok yönlü dış politika izlemekte, İhvan'ı doğrudan tehdit olarak algılamamaktadır ve

Katar hâlihazırda ABD'nin bölgedeki önemli bir müttefiki konumundadır ve yaklaşık 10.000 askerin bulunduğu Amerikan üssü, ABD'nin bölgedeki en önemli üslerden biridir.

Hamas'ın 'normalleşme' sürecine destek olmuşlardır (İsrail'in 1967 sınırlarının tanınması gibi). Her iki ülke de İran'la devam eden iyi komşuluk çerçevesinde ilişkilerine önem vermektedir.

Sonuç

Katar krizinin dünya ekonomisine henüz ciddi bir etkisi olmasa da, risk algısının devam etmesi tedirginlik yaratmaktadır. Krizin tırmanmasında, ABD'den gelen çelişkili yaklaşımın rolü büyüktür. Öte yandan, Katar'ın ABD ile önemli bir silah anlaşması yapması, ABD donanmasıyla ortak askeri tatbikata katılması ve Türkiye'nin bölgede üs kurması, önemli karşı hamlelerdir. ABD yönetiminin bundan sonra Katar'la ilişkilere önem vermeye devam edeceği anlaşılmakta, ancak ABD'nin hassas olduğu konularda Katar'ın daha uyumlu hareket etmesi gerekmektedir. Bütün bunlar, Ortadoğu'da ABD'nin hem olası gücünü hem de stratejik vizyon eksikliğini göstermektedir.

Bölge dışındaki önemli aktörlerin, bilhassa Rusya ve AB'nin, bu meseleyi KİK içi bir mesele olarak gördüklerini belirtmek gerekir. Bölge dışı ülkelerin önemli bir kısmı taraf tutmayarak ve yaptırımları uygulamayarak dolaylı yoldan Katar'a destek sağlamaktadır.

Bütün bu yaşananlardan sonra KİK'in eski dinamizmiyle hareket etmesi veya Katar'ın eskisi kadar başına buyruk hareket edebilmesi beklenmemelidir. Ancak Katar'ın bağlantısızlığından vazgeçmeyeceği de aşîkârdır. Zira ABD'nin hassasiyetlerini göz önüne aldığı ve Suudi Arabistan ile mümkün olduğunca zıtlamadığı ve elinden geldiğince bağımsız bir dış politika izlemeye çalışacaktır. Ancak sular durulsa bile bundan sonra KİK'in geleceği açısından ciddi bir belirsizlik söz konusudur. ○

Dr., TOBB ETU Üniversitesi Öğretim Görevlisi